

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE TARIM POLİTİKALARI

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi

I. OSMANLI DEVLETİ'NDE TARIM

1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti, Selçukluların toprak düzeni olan "ikta" sistemini esas alarak kendi toprak sistemini, "tımar sistemini" oluşturdu. Bu sistem, Osmanlı Devleti'nin kısa zamanda büyüyüp gelişerek bir imparatorluk haline gelmesini sağladı.

Osmanlı toplum düzeninin başlıca niteliği, merkezi ve güçlü bir devletçilik uygulamasıyla, toprakların mülkiyetinin devlete ait olmasıdır. Topraklarda özel mülkiyet ancak istisnai durumlarda söz konusudur. İmparatorluğun Balkanlara yayılma döneminde, bölgeye göçü özendirme amacıyla buraya yerleşecek olanlara özel mülkiyet hakkı tanındı. Çeşitli nedenlerle egemenlik kurulamamış olan bazı yerlerde de özel mülkiyetler görülmüştür.

Osmanlıların devlet mülkiyetine dayalı toprak rejimine "mir-i arazi rejimi" denilmektedir. Bu rejimde, toprakların çıplak mülkiyeti (rakabesi) devlete aittir. Köylü (reaya) "ırsi ve ebedi" kiracı statüsünde toprağı işlemekteydi. Fethedilen yeni yerlerin toprakları irili ufaklı birimlere bölünerek buralarda mir-i rejim uyarınca dirlikler oluşturuluyor; dirlikler getirecekleri gelire göre has, zeamet ve tımar olarak ayrılıyordu. Dirliklerin gelirini toplayan kişilere "sahib-i arz" deniyordu. Sahib-i arzlar, reayanın devlete vermekle yükümlü olduğu vergileri devlet adına toplar, buna karşılık silahlı askerler (cebeli) yetiştirir, donatır ve devlet emrettiğinde bu askerleriyle birlikte savaşa katılırlardı.

Sahib-i arzlar toprağın en iyi şekilde işlenmesini sağlamakla yükümlü olup, reayaya da iyi davranmak zorundaydılar. Yükümlülüklerini yerine getirmeyen bir sahib-i arz, reaya tarafından şikayet edildiğinde, şikayetin haklı bulunması durumunda dirliği derhal elinden alınırdı.

Dirliklerden has sahipleri sık sık değişmekte, tımar ve zeamet çok sınırlı bir şekilde ve küçülerek babadan oğula izinle geçebilmektedir. Bu yolla Osmanlılarda, Batı'daki derebeyini andıran, yerel bir soy ve toprak asaletine dayalı sınıfın oluşması önlenmiştir. Kendisine bir çift öküzle sürülebilecek büyüklükte toprak verilen reaya, bu toprakların daimi ve ırsi kiracısı durumundadır. Öldüğünde toprakları, belirli bir öncelik sırasına göre (babadan büyük oğula) mirasçılara geçerdi. Ancak, toprak hiçbir zaman belli bir ölçüğün altına düşmez ya da genişlemezdi. Reayanın toprak kirası olarak ödediği vergiye çift resmi, bitkisel üretim için ödediği vergiye öşür, hayvanları için ödediği vergiye ise ağnam deniyordu. Bu vergiler içerisinde en önemli olanı ve reaya için en büyük yükü oluşturanı öşür idi.

Mir-i arazi rejimi, reayayı her türlü doğal ve toplumsal tehlikelere karşı koruyan bir rejimdi. Memur-asker statüsündeki sahib-i arz, doğal afetler karşısında köylüye yardım etmekle yükümlüydü. Bu düzen gereği hiçbir köylü, öteki köylülerin topraklarını ele geçiremiyor ve topraklarını büyütemiyordu. Bir yandan köylülerin geleceği güvence altına alınırken, öte yandan başkasının toprağını alıp büyük işletme kurarak yenilikler yapmak ve zengin olmak yolu da kapatılmış oluyordu. İşte bu sosyal düzen, Osmanlılarda tarım sektöründe yeni teknolojilerin gelişmesini engellemiş ve üretimi artırıcı çabalar için gerekli ortamın oluşmasını olanaksızlaştırmıştır.

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da meydana gelen gelişmeler, Osmanlı Devleti'ni doğrudan ve olumsuz yönde etkilemiş, bunun sonucunda mir-i arazi rejimi bozulmaya başlamıştır. Bu gelişmelerden birincisi, Akdeniz'den geçen Avrupa-Asya ticaret yolunun okyanuslara kayması, diğeri de Amerika'nın keşfinden sonra Avrupa'ya Amerika'dan büyük miktarda gümüş girmesidir. Gümüş miktarının artması sonucu gümüş, altın karşısında önemli ölçüde değer yitirmiş, gümüşe dayalı Osmanlı parası da büyük değer kaybına uğramıştır. Bu gelişmeler Avrupa devletlerini Osmanlı karşısında bir anda çok güçlü duruma getirmiştir.

Ekonomik gelişmelere dayalı olarak Batı'da yaşanan bu gelişmeler karşısında, geniş sınırlarını koruyabilmek amacıyla Osmanlı, merkezde daimi ve güçlü bir ordu bulundurmaya zorunda kalmıştır. İlk iş olarak yeniçerilerin sayıları artırılmıştır. Artık yeniçerilerin giderlerini padişah hasları, haraci ve öşri topraklardan alınan vergi ve gelirler karşılayamadığından devlet sipahilerin tımarlarına el koymaya başlamış, doğrudan doğruya vergi toplama yöntemini benimsemeye başlamıştır. Eskiden sipahi tarafından alınan vergilerin toplanması ihale yoluyla "mültezim" denilen araçlara bırakılmıştır. Mültezimler, ihalede ödemeyi kabul ettikleri miktardan ne kadar fazla vergi toplarlarsa o kadar kârlı olacaklarından, üretimin ve reayanın kötü duruma düşmesine aldırmanın, halkı ezen bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemin sonucu olarak 1550'lerde 150-200 bin olan eyalet askerleri 1595'te 8 bine düşmüştür. Elli yılda koca bir ordu, toprak düzenindeki değişme ile ortadan kalkmıştır.

Ordu ve tımar sisteminin değişmesi, geniş kitlelerin işsiz kalmasına yol açmış, bunun sonucunda da Anadolu'da "Celali İsyancı" denilen büyük ayaklanmalar başlamıştır. 1575-1610 yılları arasında görülen bu isyanlar döneminde sürekli soyulan köylü, tek çareyi kendisini eşkiyanın ve hükümet güçlerinin bulamayacağı yörelere kaçmakta bulmuştur. Bu olaya "büyük kaçkun" denilmiştir. Büyük kaçkun izleyen yıllarda boşalmış topraklara sahip çıkan beyler ve ağalar türemiş ve böylece Cumhuriyete dek devam eden ağalık-beylik dönemi başlamıştır. Ağalar ve beyler merkezi idarenin zayıfladığı bu dönemde devletin yerini almışlar, devlet adına topladıkları vergileri devlete vermemişlerdir. Bu derebeylerinin çoğu "ayan" sıfatını taşımaktaydılar. II. Mahmut döneminde (1808 yılı) ayan derebeyleri padişaha "sened-i ittifak" imzalatacak kadar güçlenmişlerdi. Bununla, vergi imtiyazlarını ve irsi hükümlerlerini kabul ettirmişlerdir. 1812'den sonra II. Mahmut ayan sülalelerini ortadan kaldırmış, ancak köy ağaları yarı feodal unsurlar olarak devam etmişlerdir.

1839 yılında Sultan Abdülmecit tarafından Tanzimat'ın ilanından sonra mültezim uygulamasına son verilmiş vergilerin bizzat devlet memurları (muhasıllar) tarafından alınması esas kabul edilmişse de, bu başarılı olamamış ve iki yıl sonra tekrar mültezim sistemine dönülmüştür.

1847 yılında çıkarılan bir tebliğ ile mir-i toprakların babadan yalnız erkek evlada değil, kız evlada da verilmesi kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle tarımsal üretimin en önemli köstekleyicisi olan "toprak parçalanmasına" olanak sağlanmıştır. Bu tarihten itibaren çiftlikler küçülmeye başlamıştır.

1858 yılında çıkarılan toprak yasasına göre ülke toprakları; "mülk topraklar (araziye memluke)", "mir-i topraklar", "vakıf topraklar", "metruk topraklar" ve "ölü topraklar (araziye mevat)" olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. Bu yasanın getirdiği en önemli konu köylünün topraktan yararlanma hakkının devrinin mümkün olmasıdır. Böylelikle mir-i toprakların özel mülkiyete geçişi yolunda önemli bir merhale kat edilmiş oldu. Bu yasa çerçevesinde, bir köy ya da kasabanın tüm topraklarının bir tek kişinin adına kaydedilmesini zorlaştıran kadastro sistemi kuruldu. 1874 yılında tapu örgütü kuruldu.

1911 tarihli kanunla, mir-i arazinin onu tasarruf eden köylü tarafından ipotek edilebilir hale gelmesi ve bu hakkın borca karşılık satışa çıkarılabilmesi, mir-i toprakların tasarrufunu özel mülkiyete yaklaştırmıştır.

Osmanlı tarımını XIX. Yüzyılda etkileyen en önemli olay Balta Limanı Anlaşması olarak da bilinen 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması'dır. Bu anlaşma ile Osmanlı ile Avrupa ülkeleri arasında ticarete var olan tüm engeller kaldırılmıştır. Teknolojileri üstün olan Avrupa ülkelerinin malları Osmanlı pazarını doldurmuştur. Bu anlaşmadan sonra 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 İslahat Fermanı ile getirilen siyasi ve hukuki düzenlemeler de hep Osmanlı'nın aleyhine olmuştur. Dışalım sürekli artmış, dışsatım ise azalmıştır. Ortaya çıkan dış ticaret açıklarından dolayı Osmanlı Devleti sürekli olarak Avrupa devletlerinden borç paralar almaya başlar ve daha fazla dayanamayarak 1875 yılında iflasını ilan eder. Avrupalılar, Osmanlı'ya verdikleri borçların ana paraları ve faizlerinin ödenmesini bir düzene bağlamak ve garantiye almak amacıyla Düyun-u Umumiye idaresini kurarlar. Bu idare, devletin borçlarına karşılık vergileri toplayıp alacaklı devletlere dağıtmakla görevlidir. Düyun-u Umumiye'yi 1883 yılında Reji İdaresinin kurulması izler. Fransızlar ve Avusturyalıların kurdukları bu idare, Osmanlı tütüncülüğünü tekel olarak tamamıyla eline geçirmiştir. Devlet içinde devlet gibidir.

1908'den sonra ülke yönetimine egemen olan İttihat ve Terakki döneminde ciddi bir ulusçuluk hareketi başlatılır ve Osmanlı topraklarında yaşayan yabancıların tüm mali, ekonomik, adli ve yönetsel ayrıcalıkları 1 Ekim 1914 tarihinden geçerli olmak üzere kaldırılır. Bu dönemde alınan birçok önlemlere karşın tarımda yine de önemli bir gelişme sağlanamamıştır.

II. Türkiye Cumhuriyeti'nde Tarım

1923-1950 Dönemi

Cumhuriyet rejimini esas alan yeni Türk Devleti kurulduğu dönemde, ülkenin ekonomik yapısının hemen hemen tamamen tarıma dayalı olması nedeniyle, tarımsal üretimin artırılması en önemli konu olarak gündeme geldi. Ticarileşmiş küçük bir kesim dışında üretim hep aile gereksinimini karşılamak için yapıldı. Bu nedenle, ilk iş olarak köyün ve köylünün yaşamını iyileştirmekle işe başlandı.

Osmanlı'dan devralınan sorunlarla yüklü tarımı geliştirebilmek için üç ayaklı bir program uygulamaya konuldu. 1) Osmanlı'dan alınan çağ dışı kurumlar tasfiye edildi, 2) tarıma ilişkin geniş bir kurumlaşma ve eğitim çalışmaları gerçekleştirildi, 3) tarım çeşitli yöntemlerle desteklendi. 1980 yılına kadar iktidara hangi parti gelirse gelsin bu kurumlar ve politikalar geliştirilerek sürdürüldü.

Devlet bütçesinin yaklaşık %40'ını oluşturan ve tarımsal vergilerin en önemlisi olan aşar, köylünün zor durumda olması ve sürekli şikayeti üzerine 1925'te kaldırıldı. Bununla köylü rahat bir nefes aldı ve tarım savaş sonrasında en hızlı gelişen sektörü oldu. Osmanlı döneminin yüz karası olan

tütündeki Reji İdaresi'ne 1925'te kurulan TEKEL ile son verildi. 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile hazineye ait toprakların özel mülkiyete geçirilmesine olanak tanındı.

Tefecilikten ve aracılıktan çok çeken köylüyü, gerçek üretici haline getirmenin yolu, onu ekonomik açıdan kalkındırmaktan ve kredi sorununu çözmekten geçiyordu. Bu nedenle kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması gerekiyordu. Atatürk 1936'da Silifke'ye bağlı bir köyde ilk kurulan Tekir Çiftliği Kooperatifi'ne 1 sayılı üye oldu.

Hayvancılığı canlandırmak amacıyla, 1923'de canlı hayvanlar üzerinden alınan dışalım vergisi kaldırıldı. Tarım makineleri dışalımına sübvansiyon uygulaması başlatılması, traktör sayısı ile pulluk ve diğer tarım makineleri kullanımını arttırdı. 1924'de Ziraat Vekaleti kurularak tarım ilk kez bağımsız bir bakanlık olarak örgütlendi. Ardından 1926'da "Hayvan Islahı Kanunu", 1928'de "Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu", "Buğday Kanunu" ve "Zirai Mücadele Kanunu" gibi yasal düzenlemelere gidildi. Tarımdaki işgücü açığını kapatma girişimlerinin yanı sıra ekili toprak alanının da artırılmasına yönelik önlemler sonucunda 1927-29 yılları arasında buğday üretimine ayrılan topraklar %15 genişledi. Çiftçinin yaşam standardını yükseltmek, tarımı iyileştirebilmek için çiftçinin desteklenmesi amacıyla 100 milyon liralık bütçeye 4 milyon lira ödenek kondu.

Daha önce hemen hiç bilinmeyen ve yapılmayan zirai mücadele, Cumhuriyet döneminde çok ciddi bir şekilde ele alındı. Yurt dışından getirilen ve yurt içinde üretilen aşı ve serumlarla, özellikle savaş yıllarında yaygınlaşmış olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla savaşa girildi. 1924'te çıkarılan yasayla Doğu Karadeniz'de fındık, portakal, limon, mandalina ve çay üretimi teşvik edildi.

Her alanda olduğu gibi tarım alanında da eğitime önem verildi. Bu amaçla Ankara, Kastamonu, Sivas, İzmir, Balıkesir, Edirne, Erzincan, Erzurum ve Çorum'da Ziraat Okulları açıldı. Özellikle 1928 yılı Türk tarımının Rönesans tarihi olarak kabul edilir. Bu tarihte birçok yeni ve köklü önlemler alındı. Tarım kültürünü yaymak, yeni tarım tekniklerini köylünün ayağına götürmek ve ülke gençliğine gerekli tarımsal bilgileri verebilmek amacıyla 1930 yılında İstanbul, Bursa, İzmir ve Adana'da birer Orta Ziraat Okulu ile Ankara'da bir Yüksek Ziraat Okulu açıldı. Bu okul 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne çevrildi.

1927 yılı verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 13,6 milyon olup, bu nüfusun %75'i köylerde yaşamakta, %2,1'i sanayide çalışmakta, %1,9'u ticaretle uğraşmaktaydı. Memurların toplam nüfusa oranı %0,6 idi. Tarım yapılan alan 4,4 milyon hektardı ve bu alanın önemli bir kısmında hububat tarımı yapılmaktaydı. Verim çok düşük olup dönümden alınan buğday 64 kg idi. 1920'lerde henüz ayçiçeği ekimi yoktu. Şeker pancarı ekimine ise 20'li yılların ortalarından sonra başlandı. 1927'de tarım sanayi, toplam sanayi üretiminin %65'ini üretmekteydi. Dış ticaretimiz çoğunlukla tarım ürünlerine dayalıydı. 1926'da dışsattımın dışalımını karşılama oranı %80 iken 1929'da %60'a düşmüştür. 1929 dünya ekonomik bunalımı tarım ürünleri fiyatlarının dibe vurmasına neden oldu. Bu kötü gidişattan kurtulmak için ivedi bir çözüm bulmak gerekiyordu. Bu nedendir ki 30'lu yıllar Türkiye'de devletçiliğin uygulama yılları oldu.

1930'da "Yurt Dışından Getirilecek Tohumlardan Gümrük Resmi Alınmamasına Dair Kanun", 1934'te "Buğday Koruma Karşılığı Kanunu", 1936'da "Çeltik Kanunu", 1938'de "Tütün Kanunu" çıkarıldı. Ülkenin birçok bölgesinde araştırma istasyonları, fidanlıklar ve deneme tarlaları kuruldu. Buralardan üreticiye parasız hizmet ve fidanlar verildi. 1939'da "Zeytinciliğin Islahı Yabancılarının Aşlatılması Hakkında Kanun" çıkarıldı.

1937'de kurulan Zirai Kombinalar; köylerin birleştirilmesi, toprak reformu ve Köy Enstitüleri ile birlikte tarımda köklü bir devrim hareketinin temellerini oluşturdu. 1937'de Ziraat Bankası'nın olanakları arttırılarak anonim şirket yapısından çıkarıldı ve iktisadi devlet teşekkülü durumuna getirildi. 1935'te Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri, 1938'de Toprak Mahsulleri Ofisi kuruldu. Devlet Su İşleri'nin temelleri atıldı. Ormanlar devletleştirildi. 1937'de Zirai Kombinalar Teşkilatı ile 1938'de de Devlet Ziraat İşletmesi'nin günümüzdeki Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün çekirdeğini oluşturdu. II. Dünya Savaşı'nın halkımızı aç bırakmadan atlatılmasında zirai kombinaların büyük rolü oldu. 1942'den itibaren Tarım Bakanlığı'na boş duran devlet arazisi üzerinde Devlet Çiftlikleri kurarak devlet hesabına tarım yapma görevi verilmiştir. 1944'te ise tarım alet ve makineleri ile yapay gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarını tedarik ederek çiftçiye ulaştırılması amacıyla Türkiye Zirai Donatım Kurumu kuruldu.

Cumhuriyet döneminde, ülkemiz gıda sanayinde ilk ciddi girişim şeker sanayinin kurulmasıyla oldu. İlk şeker fabrikalarımız Uşak ve Alpullu fabrikaları olup 26 Kasım 1926'da ilk şekerimiz Alpullu'da üretilmeye başladı. 1938 yılında ilk çay üretildi ve 1940'da "Çay Kanunu" çıkarıldı.

Türkiye'de toprak reformu söylemi 1934'den itibaren gündeme gelmeye başladı. 1933-34 yıllarında "toprakların tapusuz kısmını devlete mal eden" bir tasarı hazırlandı. Ancak, Ziraat Vekaleti ve Devlet Şurası tarafından reddedildi. İkinci bir tasarı, CHP parti grubunda kabul edilmedi. Daha sonra Tarım Bakanı Prof. Dr. Muhlis Erkmən'in 1941-42 yıllarında yeni bir tasarı hazırlama çabaları da

sonuçsuz kaldı. Sonunda 1945'te Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Tarım Bakanlığı sırasında "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarıldı, ancak çeşitli engellemeler sonucu uygulanmadı.

Başlıca amacı kırsal alanı kalkındırmak ve köylüyü eğitmek olan Köy Enstitüleri de 1940'da kurulmaya başlandı. Köy Enstitüleri ile diğer okullar arasındaki en önemli fark, enstitülerdeki eğitimin üretim için olduğudur. Köye doğru estirilen seferberlik rüzgarı 1945'e kadar sürdü, ancak amaçlanan sonuca ne yazık ki ulaşamadı.

1950 Sonrası ve Planlı Dönem

1950-60 yılları arasında Türkiye tarımında iki önemli gelişme yaşanır. Birincisi, tarımın hızla makineleşmesi; ikincisi ise hızlı makineleşmenin sonucu meraların yanlış bir uygulamayla hızla tarıma açılmasıdır.

Türkiye'de planlı dönemin başlangıcı olan 1963'den bu yana yedi 5 yıllık plan uygulanmıştır. Genel ekonomik politika açısından ilk üç plan, daha ziyade devletçi özellikler taşıırken, IV. planla birlikte liberal ekonomi politikalarının uygulamaya başlandığını görüyoruz. I. plan döneminde tarım ve sanayi sektörlerinin dengeli büyümesi ilkesi esas alınırken, II. plan döneminde sanayi sektörünün ekonominin sürükleyici sektörü olması öngörülür. Bu dönemde ileri tarım tekniği uygulamalarına önem verilir. Bu arada, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, tarımsal yatırımların artırılması hedeflenir. Tarımsal ürünlere olan talebin yurtiçi üretimle karşılanması ve dışsattım potansiyelinden yararlanılması hedeflenir. I. ve II. planda toprak reformu, toprakta mülkiyet dağılımı, ortaklık ve kiracılık koşullarının düzenlenmesi gibi konulara yer verilir. Yine bu dönemde, teknik yardım ve araştırma faaliyetlerini hızlandıracak, etkin pazarlama hizmeti yapabilecek ve yeterli kredi sağlayacak politikaların izlenmesi de öncelikli konular arasında yer alır. Gübre, akaryakıt, tarımsal mücadele ilaçları ve tohumlukların desteklenmesi yoluna gidilir. Sulama yatırımlarının artırılmasına çaba gösterilir. Planlı döneme kadar 11 olan desteklenen ürün sayısı 29'a çıkarılır.

Türkiye 1980 yılıyla birlikte liberal ekonomi politikasının benimsendiği bir döneme girer. 24 Ocak 1980 programının yürürlüğe girmesiyle birlikte yeni bir dönem başlar ve iktidardaki hükümetlerin tarım kesimine yaklaşımında bir değişiklik ortaya çıkar. 1984 başından itibaren de bu durum iyice belirginleşir. Aynı zamanda Türkiye'ye kredi veren uluslararası kurumların koyduğu koşullar da iktidardaki hükümetin yaklaşımını keskinleştirir. 1980 sonrasında, yani IV. plan döneminden itibaren desteklenen ürün sayısı hızla azaltılarak 1985'te 13'e, 1990'da 9'a iner. Destekleme alım fiyatları ekonomik nedenlerden çok toplumsal ve politik nedenlerle belirlenir. Bu durum seçim dönemlerinde destekleme alım fiyatlarında anormal sıçramalara neden olmuştur. IV. plan döneminin ikinci yarısında tarıma karşı "koruyucu ve düzenleyici" devlet tavrı değişmiştir. Tarım üretiminin de piyasa koşullarına tabi olmasını sağlayacak bir politika değişikliği ortaya çıkmıştır. Dış ticaret korumacılığı çok azalmış, girdi sübvansiyonları kimyasal gübreyle verilen küçük bir miktar dışında kaldırılmıştır. Ürün fiyat desteği neredeyse son bulmuş ve kapsamı daraltılmıştır. Tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumları, daha önce sahip oldukları –başta kredi avantajları olmak üzere- avantajlarını yitirmişlerdir. Diğer kamu kurumları gibi bunların da özelleştirilmeleri gündeme gelmiştir. Bazılarının sahip oldukları "tekel" gücüne son verilmiştir. İlk planlarda tarım ve sanayii kalkınmada birlikte ve eşit ağırlıkta gören anlayış, yerini tarımı ikinci plana atan anlayışa bırakmıştır. Gerek IV. ve gerekse V. plan, toprak-insan ilişkisinin düzenlenmesi açısından toprak reformunun gerekliliği üzerinde durmuş, çiftçilerin gelir düzeylerinin yükseltilmesi açısından kooperatifçiliğin destekleneceğini vurgulamıştır. V. planda da destekleme fiyat politikasının üretimi yönlendirici tarzda uygulanacağı belirtilmiştir.

VI. planda toprak reformu değil, tarım reformundan söz edilmiş ve tarım reformu uygulamalarının teknolojik gelişmeyi ve verimliliği amaçlayan bir yapı içinde sürdürüleceği belirtilmiştir. Destekleme fiyatlarının belirlenmesinde ekonominin genel değerleri yanında, yurtdışı fiyatlarının da dikkate alınacağı belirtilmiştir. Tarım Satış Kooperatifleri'nin yeniden yapılandırılması ve tarımda ürün sigortası sistemi konularına da yer verilmiştir. IV. ve V. planlarda hayvancılıkta verim artışı sağlanması ve hayvansal ürünlerde yeterliliği sağlama hedefleri yer almıştır. IV., V. ve VI. planlarda bitkisel üretimde yüksek verimli tohumluk kullanımının artırılması için bu tohumların yurt içinde üretimini sağlama ve özel sektör tohumculuğunu teşvik etme ilkeleri benimsenmiştir. V. ve VI. planlarda GAP'ın entegre bir proje olarak geliştirileceği ilkesi yer almıştır.

Toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde tarıma ayrılan pay I. plan döneminde %13.5, II. plan döneminde %11.1 olarak gerçekleşirken zamanla azalmış ve 1999'da %5'e düşmüştür. Tarıma verilen yatırım teşvik belgelerinin tüm sektörler içindeki payı 1993-98 yılları ortalaması %1.2 olup seramik sanayi için verilen teşvik belgelerinin aynı yıllar için ortalaması %1.3'tür. Nüfusun %40'ını barındıran,

iktisaden faal nüfusun %40'ına istihdam olanağı yaratan ve Gayri Safi Ulusal Gelire %15 dolayında katılan tarıma, seramik sanayi kadar bile teşvik belgesi verilmemektedir.

1984'de tarım işçilerinin sosyal güvenliği ile ilgili yasa çıkarılmıştır. Bu yılın sonunda Tarım Bakanlığı reorganizasyona tabi tutulmuş, birçok genel müdürlük kaldırılmış, bir kısım genel müdürlükler de yeni bir ad altında birleştirilmişlerdir. Ancak bu uygulamaların olumsuzlukları sonraki yıllarda açıkça görülmeye başlanmıştır. 1980'li yıllarda kalkınmada öncelikli yörelere ilişkin özel uygulamalara girilmiş, buralarda Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri, sığırcılık projesi, çayır-mera pilot bölge projeleri uygulamaya konmuştur.

Tüm kalkınma planlarında tarımsal yapıyı iyileştirmeye yönelik toprak ya da tarım reformuna ilişkin ilkeler yer almıştır. Buna karşın, tarımda yeterli büyüklüğe erişmiş işletmelerin yaratılmasını ve verimliliğin artırılmasını sağlayacak yapısal iyileştirmeler gerçekleştirilememiştir. Tarım işletmelerinin sayısının giderek azalması gerekirken, tam aksi bir durum yaşanmıştır. 1963'te 3,1 milyon olan tarım işletmeleri sayısı 1980'de 3,6 milyona, 1991'de 4,1 milyona çıkmıştır. 1970'de 55,7 dekar olan ortalama işletme genişliği, 1991'de 51,6 dekara düşmüştür. İşletmelerin üçte ikisi 50 dekardan, üçte biri de 20 dekardan daha küçüktür. Parsellerin küçük olması modern tarım tekniklerinin uygulanmasını engellemiştir.

Planlı dönemde tarımsal toplam üretim değeri içinde bitkisel üretimin payı %55-60, hayvansal üretimin payı %36-38 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde destekleme alım fiyatları üretim planlamasını sağlayacak yerde, tam aksine üretimde plansızlığın kaynağı olmuştur. Sertifikalı ve yüksek verimli tohumlukların kullanılması bitkisel üretimde önemli artışlar yaratmıştır. Kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilacı kullanımı fiyat yüksekliği nedeniyle 1980 sonrası düşmüştür. Tarımda kullanılan alan 1963'te 177 bin hektar iken 1999'da 4,6 milyon hektara çıkmıştır. Tarım topraklarında yaşanan mülkiyet sorunu sürmeye devam etmiştir. 4,1 milyon tarım işletmesinden 102 bininin hiç toprağı bulunmamaktadır. Türkiye dünyada toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biridir. Bu nedenle topraklarını çok dikkatli ve doğru kullanmak zorundadır. Oysa son 20 yılda tarım dışı amaçlı kullanılan toprak 450 bin hektardır. Türkiye bir GAP'ı yaratırken öte yandan diğer bir GAP'ı yok etmektedir. Erozyona uğrayan alanlarda da artış yaşanmakta ve her yıl bu yolla 1,2 milyar ton verimli tarım toprağı yitirilmektedir. Kişi başına tarım toprağı son 20 yılda üçte bir düzeyinde, son 5 yılda onda bir düzeyinde azalmıştır.

Türkiye tarımında 90'lı yıllar, 1980'den başlayarak uygulamaya konan liberal politikaların izlerini taşır. Tarıma yapılan yatırımların sürekli azalması ve yeterli teşviklerde bulunulmaması sonucu tarımsal ürünlerde üretim artış hızları, nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır. Tarımda yıllık büyüme hızı ortalaması 1950-78 arasındaki dönemde yılda %3-3.5 iken 1963-80 yılları arasında %1.8'e, 1989-98 yılları arasında %1.3'e inmiştir. Yanlış politikalar sonucu hayvancılık da büyük darbe yemiştir. 1980'de 15,8 milyon olan büyükbaş hayvan sayısı 1996'da 11,8 milyona, 48,6 milyon olan küçükbaş hayvan sayısı da 42 milyona düşmüştür. Tüm bunların sonucu olarak Türkiye artık tarım ürünlerinde yurtdışına bağımlı bir ülke konumuna gelmiştir.

III. Türkiye Tarımının Yapısal Sorunları

Türkiye'de tarımsal üretim planlaması yoktur. Hangi ürünün ne için, nerede, ne kadar ve nasıl üretileceğı planlanmamakta, üretim tamamen çiftçinin inisiyatifinde ve çoğunlukla bilinç dışı gerçekleşmektedir.

Tarım işletmelerinin yapısal sorunları vardır. 1991 yılı tarım sayımına göre Türkiye'de 4.1 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır. Bunlara tek tek hizmet götürmek son derece zor, hatta olanaksızdır. Tarım işletmelerinin büyüklükleri dünya ölçeğine göre son derece küçüktür. Bir işletmeye düşen ortalama arazi miktarı 56.1 dönümdür. İşletmelerin küçük ve aynı zamanda çok parçalı olmaları emek verimliliğini düşürmektedir. İşletmelerde önemli sermaye sorunları vardır. Hem geçinip hem de üretime kaynak aktaracak olanakları kısıtlıdır. Tarım nüfusumuz gelişmiş ülkelere oranla son derece yüksek olup %40 civarındadır. Buna karşılık tarımın gayri safi yurtiçi hasıladaki payı %15.6 dır. 1000 dönüm tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfus çok yüksektir. Bu sayı 1965'te 38 iken, 1990'da 45'e çıkmıştır. Bu nedenle de tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarım toprağı miktarı da giderek azalmış olup 1965'te 26.7 dönüm iken, 1990'da 22.1 dönüm olmuştur.

Tarım toprakları sorunludur. Tarım topraklarında mülkiyet sorunu yaşanmaktadır. 4.1 milyon tarım işletmesinden 102 bininin hiç toprağı bulunmamaktadır. Bir çok yerde tarım toprakları amaç dışı kullanılmaktadır. Türkiye dünyada toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biridir. Bu nedenle topraklarını çok dikkatli ve doğru kullanmak zorundadır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1997 verilerine göre tarım dışı amaçlı kullanılan tarım toprağı 1.2 milyon hektardır. GAP bölgesi tamamıyla yararlanılacak

alanın 1.7 milyon hektar olacağı göz önüne alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Topraklarımızda önemli düzeyde erozyon sorunu yaşanmaktadır. 1986'da 50 milyon hektar alanda erozyon varken, bugün Türkiye'de 62 milyon hektar alanda erozyon sorunu vardır. Bu sorun nedeniyle Türkiye her yıl 1.2 milyar ton verimli tarım toprağını yitirmektedir. Ülkemizde çok önemli toprak ve su kirlenmesi sorunu yaşanmaktadır. Bir yandan sanayi tesisleri, bir yandan konut alanları, diğer yandan da bilinçsiz tarım, su ve toprakta önemli kirlenmelere neden olmaktadır. İnsanlar yeni tarım toprakları için mera ve ormanlara yönelmişler, bu davranışta erozyonun artmasına neden olmuştur. Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilecek 8.5 milyon hektar tarım toprağı varken henüz 4.5 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Daha 4 milyon hektar sulanacak alan bulunduğu ve uygulanan sulama projelerinin hızı göz önüne alındığında bu alan ancak 40 yıl sonra sulamaya açılacaktır. Ayrıca yanlış ve fazla sulama suyu kullanmadan ötürü topraklarda çoraklık, tuzlanma ve erozyon sorunları giderek artmaktadır.

Verim ve üretim düşüktür. Çiftçide bilgi eksikliği oluşu, teknolojinin tarıma yeterince aktarılamayışı, uygun tohumluk ve damızlık sağlanamaması, gübre ve tarım ilaçlarının eksik ya da yanlış kullanılışı verim düşüklüğünün önemli nedenleridir. Buna bağlı olarak üretimde de düşmeler yaşanmaktadır. Bir kısım ürünlerde az bir artış görülse de nüfus artışının yine altında kalmıştır.

Üretici örgütlenmesi yetersizdir. Kooperatifçilik ve üretici birlikleri biçimindeki örgütlenmeler son derece yetersizdir.

Tarımda kamu örgütlenmesi son derece yetersiz, bir o kadar da karışıktır. Özellikle dış ticarete birçok kuruma dağılmış yetkilerin tek bir kurumda, özellikle Tarım Bakanlığı'nda toplanması ve bu kurumun yeniden örgütlenmesi gerekir.

Girdi kullanımı sorunludur. Gübre üretimi yeterli olmadığı gibi üretim gittikçe daha da düşmektedir. Bu nedenle hektara kullanılan gübre miktarı 60 kg civarındayken, bu miktar Yunanistan'da 170 kg, Almanya'da ise 428 kg dir. Tüketilen tarım ilaçlarının %90'ı yurtiçinde üretilirken hammaddeleri yurtdışından getirilmektedir. Bölgelerimize göre tarımsal ilaç kullanımında büyük dengesizlikler yaşanmaktadır. Özellikle sebze tohumluğu üretiminde dışa bağımlılık söz konusudur.

Tarıma ilişkin yasal düzenlemeler yetersizdir. Medeni Kanun'un mirasa ilişkin maddeleri tarım topraklarının giderek daha fazla bölünüp, küçülmesine neden olduğundan mutlaka değiştirilmelidir.

IV. Günümüzde Uygulanmak İstenen Tarım Politikaları

Sanayileşmiş ülkelerin dünya ekonomisine hakim olma ve sömürme istekleri sonucunda yaşanan savaşlar, dünya ekonomisinde önemli sorunlar yaratmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan 1929 dünya ekonomik bunalımı, müdahaleci politikaların gelişmesi ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya ekonomi politiğinin savaşın galiplerinin çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırılması amacıyla düzenlenen Bretton Woods Konferansı, üç yeni uluslararası kuruluş ortaya çıkardı: Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ). Bretton Woods Konferansı sonuç belgelerinde açıklandığı üzere DB ve IMF'nin temel amacı, ülkeleri bir dünya pazarıyla bütünleştirerek küresel iktisadi büyümeyi mümkün kılmaktır. Bu süreçte IMF'nin rolü, ödemeler dengesi sorunları yaşayan ülkelerin kısa dönemde uyum sağlamasına yardım etmektir. DB'nin amacıysa, sermayenin üretime yönelik alanlara yatırımını kolaylaştırarak üye ülkelerin yeniden inşa ve gelişmesine katkıda bulunmak; uluslararası yatırımı teşvik ederek uluslararası ticaretin uzun vadeli ve dengeli bir şekilde büyümesini olanaklı kılmak, böylelikle üretkenlik düzeyini, yaşam standartlarını ve emek koşullarını yükseltmek olarak belirlendi. Sonraları adı DTÖ'ne dönüşecek GATT'a (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) yüklenen misyon ise, her alanda dünya ticaretinin liberalize edilmesidir.

Küreselleşme, ABD'nin öncülüğünde, tüm dünya ekonomisini tek bir pazara dönüştürmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bu süreçte, temel ve tek amacı kârını en yüksek noktaya çıkarmak olan sermayenin ve bunun faaliyet alanı olan piyasanın alanı giderek genişleyecek, ulus devletlerin işlev alanı da daralacaktır. Bunun gerçekleşmesi için devletin bugüne dek mal, hizmet, finans piyasalarına yaptığı bütün müdahaleler ortadan kalkacak, kamu mülkiyetindeki fakat piyasa ile ilişkili kurumlar, şirketler, altyapı tesisleri özelleştirilecek, bu amaçlara yönelik olarak yenileri kurulamayacaktır. Mal, hizmet, finans piyasalarında yerli yabancı diye herhangi bir ayırım yapılamayacaktır. Sermayenin her biçimine ülkeler piyasalarını açarken, vasıfsız işgücü için ülkeler arası akışkanlık yasaklanmıştır.

Bu politikaların tarıma ilişkin bölümü temelde GATT-Uruguay görüşmelerinde (1986-1993) oluşturulmuştur. Bio-genetik devrim yürürlüğe girerken, gelişmiş ülkelerde tarımda toprak ve emek verimi artış göstermiştir. Amaç, görece kapalı olan tarım pazarlarının, başta ABD olmak üzere, hem

tarım ürünlerine hem de bu alanda girdi üretimi yapan uluslararası sermayeye açılmasıdır. Bunun gerçekleşmesi için ithalat ihracat korumacılığı, bu bağlamda devletlerin tarım üretimine verdiği fiyat destekleri kaldırılacak, bunu destekleyen kamusal nitelikli kurumlar, altyapı tesisleri özelleştirilecek, tarım da diğer üretim kesimleri gibi yabancı şirketlere -tohum üretimi başta olmak üzere- açılacaktır.

Küreselleşme öncesi yıllarda, tarım GATT anlaşmasının serbestleşmeye yönelik anlaşması çerçevesinde tutulmuş, gelişmekte olan ülkelerin istedikleri politikaları uygulamalarına karışılmamış yabancı şirketler bu alanın dışında tutulmuştu. Yeşil Devrim döneminde ise (1960'lı yıllar) ayrıca yeni teknolojinin yayılması her biçimde teşvik edilmişti. Bugün ise durum tam tersidir; bio-genetik teknoloji patentlerle sıkı biçimde korunmaktadır. Tarım üretimine devletin destek vermesi söz konusu değildir, sadece en yoksul kesime "gelir desteği" yapılabilir.

Türkiye bu politikaların etkisine 24 Ocak 1980 programı ile birlikte girmiştir. DTÖ'nün GATT'ın yerini alması, Avrupa Birliği ile gümrük birliği anlaşmasının son aşamasına geçiş ve son olarak adaylığın kabulü, sık sık girdiği krizler dolayısıyla IMF'nin kapısına gittiğinde her türlü dayatmaya açık hale gelmesi, iktidarda bulunan koalisyon hükümeti bu politikaları dış dünya taleplerine göre uygulamaktadır.

Türk tarımı 1980'li yıllarda duraklamaya girmiş, 1990'lı yıllarda neredeyse tam duraklamıştır. Tarımı tekrar canlandırmaya dönük yapısal politikalar ise henüz mevcut değildir.

IMF'ye verilen niyet mektuplarında taahhüt edilen ve Dünya Bankası'nın önümüzdeki 6 yıl için vereceği kredi için de gerçekleştirilmesi koşul olarak öne sürülen, tarımda yeniden yapılanma ve destekleme programı çerçevesinde, çiftçimize iyi bir hayat standardı sağlamak amacıyla tarımda yapılmak istenilen yapısal değişiklikler, çiftçimizin dolayısıyla ülkemizin aleyhinedir.

Şeker Yasası

Şeker pancarı ve dolayısıyla şeker temel tarım ürünü kabul edilir. Diğer temel tarım ürünleri hububat, süt ve ettir. Şeker pancarı tarımı, çiftçiye önemli gelir sağladığı gibi yaprak, posa ve melas gibi artıkları çok önemli hayvan yemidir. Şeker pancarı tarımının bir başka ve çok önemli özelliği, diğer tarım ürünlerinden daha fazla iş gücüne gereksinim göstermesidir. Örneğin, buğday üretimi yerine şeker pancarı üretimi yapılması 12 kat fazla iş gücünü gerektirmektedir. Ülkemizde kırsal kesimden şehirlere doğru olan göç olayı dikkate alınır, şeker pancarı tarımının köylüyü toprağa bağlamada ne denli önemli görev yaptığı görülür.

Avrupa Birliği ülkeleri ile Okyanusya ve Amerika kıtalarında şeker pancarı üretimi fazlası vardır. Afrika ve Asya kıtaları ile diğer Avrupa ülkelerinde ise pancar tüketimi, üretiminden fazladır. Türkiye, dünya şeker üretiminde, ilk 15 ülke arasında yer almaktadır. Dünya şeker üretiminde, aralarında az gelişmiş ülkelerin de yer aldığı bu 15 ülkenin üretim fazlaları bulunmaktadır. Ulus ötesi şirketler, ellerindeki üretim fazlası şekeri eritebilmek için bu az gelişmiş ülkeleri de Pazar yapmak zorundadırlar. Türkiye'nin de, IMF ve Dünya Bankası dayatması sonucu 2001 yılında çıkarttığı Şeker Kanunu, bu amaca hizmet etmektedir.

Şeker pancarı üretiminde ilk kez 1998 yılında uygulanan kota halen devam etmektedir. İlk uygulandığı 1998 yılında şeker pancarı üretimimiz 17.6 milyon ton iken kota uygulamaları sonucu bu miktar günümüzde 10 milyon tona kadar düşmüştür. Ülkemizde şeker stoğu olduğu için daha az pancar ekilmesi yoluna gidilmekte, bunun için de pancar üretimine kota uygulanmaktadır. Bu durum mantık olarak doğru gözükse de, şeker stoğu oluşmasının asıl nedenine bakıldığında, Türkiye'nin izlediği yanlış tarım politikası bir kez daha açıkça kendini gösterecektir.

1995'de çiftçiye düşük fiyat verilince, çiftçi yeteri kadar pancar ekmemiş ve ertesi yıl yetersiz üretimden dolayı şeker sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, bir yandan yurt dışından şeker alınması yoluna gidilmiş, diğer yandan da pancara yüksek taban fiyatı verilerek daha fazla ekilmesi teşvik edilmiştir. Sonuçta, bir sonraki yıl hem pancar üretimi normalin üzerine çıkmış, hem de dışalımdan dolayı şeker stoğu oluşmuştur. Oluşan bu stoğu eritmek için şeker ithalatına son vermek gerekirken, bunun yerine pancar ekim alanları daraltılmıştır. İthalat yoluyla yüksek kârlar elde edenler, şeker getirmeyi sürdürdükleri için de oluşan stoklar eritememektedir. Üretimi engelleyip ithalata imkan tanıyan bu mantığı anlamak mümkün değildir.

Avrupa Birliği ülkelerinde ve gelişmiş diğer ülkelerde pancar dışındaki tatlandırıcıların oranı %2 dir. Çıkan Şeker Yasası'nda bu oran %10 olarak belirlenmiş ve Bakanlar Kurulu bu oranı %50 arttırmaya yetkili kılınmıştır. Böylelikle ülkemiz şeker üretiminin (A kotası) %15'i kadarı tatlandırıcı kotasına ayrılmıştır. Bunun anlamı şudur; her yıl 1 milyon ton Amerika'dan mısır alan ülkemiz, bu ürünlerdeki dışa bağımlılığını daha da arttıracak, şeker pancarı ekim alanlarının daraltılmasına yol

açacaktır. Bunun sonucu olarak, yurt dışına daha fazla dövizimiz gidecek, yurt içinde de işsizlik, gelirdeki düşmenin getirdiği göç ve hayvancılıkta yaşanan darboğaz artacaktır.

Türkiye'nin yıllık şeker üretim kapasitesi 2.4 milyon ton, tüketimi ise 1.8-2 milyon ton civarındadır. Tam kapasite ile şeker üretilmesi durumunda 400-600 bin ton şeker ihracatımız mümkün olacaktır. Bu durum Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD'nin işine gelmeyecektir. Bu ülkeler, kendi dış pazarlarını kaybetmemek ve şeker fazlalarını satabilmek için Türkiye'deki üretimin düşürülmesi gayesiyle krize soktukları ülkemize borç para verme karşılığında şeker pancarı üretimimizi azaltmak ve şeker üretimini düşürmeyi sağlayacak olan yasal düzenlemeleri koşul olarak getirmişler ve bu konudaki yasanın çıkartılmasında da başarılı olmuşlardır.

Tütün Yasası

2001 yılında çıkarılan Tütün Yasası ile tekrar gündeme gelecek olan "REJİ" idaresinin Osmanlı zamanındaki yıkıcı faaliyetlerini kısaca gözden geçirmek faydalı olacaktır.

1880'li yıllarda iç ve dış borç batağına düşen Osmanlı İmparatorluğu, tütün ticaretini, yabancılar tarafından 1883'te kurulan Reji İdaresi'ne vermiştir. Bu İdare tütün ekiminde, ekimini yasaklamakta, ekim alanlarının daraltılması ve tütün pazarlamasında tüm yetkileri elinde bulunduruyordu. Reji İdaresi, çıkardığı hisse senetlerini Paris Borsası'nda satarak büyük kârlar elde ederken, uyguladığı alım politikalarıyla tütün üreticilerini perişan etmiştir. Çünkü; fiyatları istediği gibi belirliyor, istediği fiyattan yurt dışına satıyor, üreticiye de istediği zaman paralarını ödüyordu. Bu durum zamanla üreticiyi kaçak tütün satışına teşvik etmiştir. Buna karşılık Reji İdaresi silahlı kolcu birlikler oluşturmuş ve tütün kaçakçılığını önlemek adı altında yaklaşık 60 bin kişiyi öldürmüştür. Osmanlı zamanında yaklaşık 42 yıl süren bu vahşet, Atatürk'ün 1925'te Reji İdaresi'ni satın almasıyla son bulmuştur.

Dünyada her yıl ortalama 6.5 milyon ton tütün üretilmekte ve bu miktar içinde tütünlerimizin de bulunduğu şark tipi tütünün üretimi 350 bin tonu ancak bulmaktadır. Bu miktarın %65'ini üreten Türkiye, dünyada şark tipi tütünün en büyük üreticisi durumundadır. Ülkemizi %25 ile Yunanistan, %10 ile Bulgaristan, Sırbistan ve Makedonya izlemektedir.

TEKEL'in yatırımları 1980'den sonra yavaşlatılmış, 1984'te tamamen durdurulmuş ve yabancı sigara ithalatına izin verilmiştir. 1985'ten itibaren yabancı tütünler topraklarımızda yetiştirilmeye başlanmıştır. 1986'da Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu değiştirilmek suretiyle sigarada devlet tekeli kaldırılmış, 1990'da İzmir Torbalı'da Philip Morris-Sabancı Holding birlikteliğiyle DPT'nin de izni alınarak sigara fabrikası kurulmuştur. Sigara üreten yabancı firmalar, sigara tüketimindeki paylarını %17'nin üzerine çıkaramayınca, ülkemiz sigara pazarında çok önemli bir yeri olan TEKEL özelleştirmenin hedefi haline gelmiştir.

Meclisimizde 2001 yılında kabul edilen Tütün Yasası ile TEKEL, Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsünden çıkarılarak İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne sokulmakta ve bu kurumun özelleştirilme süreci de başlatılmaktadır. TEKEL'in sigara fabrikalarının özelleştirilmesi ile yapılacak olan özelleştirmeden öte bir yabancılaştırma hareketidir. Son yıllarda dünya sigara üretimi ve tütün ticareti, sayıları 10'u bulmayan uluslar arası tekellerin eline geçmiştir. Özelleştirme sonucu, tütün ve sigara fabrikalarının tümü yabancıların eline geçecek, bir yandan yerli tütün ekimi azalırken, diğer yandan yabancı orijinli tütün ekiminde artış görülecektir. Yabancı sigaralarda bizim tütünümüz %15 oranında kullanıldığından buna bağlı olarak yerli tütün üretimimiz kısıtlanacak, yabancı tütünde ise artış olacaktır.

Yetiştikleri toprak şartları karşılaştırıldığında, şark tipi tütün kıraç ve eğimi fazla olan arazilerde, yani hemen hemen başka hiçbir ekonomik değerde tarımsal ürün yetiştirmeye uygun olmayan arazilerde yetişirken, yabancı orijinli tütünler ise bütün tarımsal ürünlerin ekonomik olarak yetişmesine müsait sulak ovalarda yetişmektedir. Yerli üretimin azalması sonucu, işe yaramaz duruma gelecek olan kıraç araziler boş kalacak ve zamanla çiftçinin elinden çıkarak tarım dışı amaçlı kullanımlara açılacaktır. Yabancı kökenli tütünleri yetiştireceğimiz sulak ovalarda daha başka ürünler üretebilme olanağımız varken maalesef bu alanları tütün ile meşgul etmiş olacağız. Böylelikle hem ektiğimiz alanları, hem de yetiştirebileceğimiz tarım ürünleri çeşitlerini sınırlandırmış olacağız.

Tütün üretimini kontrolleri altına alacak olan uluslar arası tekeller, karşılaşacakları en ufak bir zorlukta tütünü dışarıdan getirmek suretiyle tütün üreticisinin güç duruma düşmesine neden olacaklardır. Reji İdaresi süresince yaşananları bile bile tütün ve sigara üretiminde özelleştirmeye gitmek, tarihten hiç ders alınmadığının bir göstergesidir. Sigara piyasasının yabancı tekellerin eline geçmesi sonucu bu firmalar sigara tüketimini kâr uğruna özendireceklerdir. Fiyatı istedikleri gibi belirleyeceklerinden tüketici zarar görecektir. Hazineyi besleyen ana damarlardan biri olan TEKEL'in özelleştirilmesi, ülkemiz açısından büyük bir gelir kaybına yol açacaktır. Ayrıca, TEKEL'in

özelleştirilmesinin hem çiftçiyi, hem işçiyi ve hem de tüketiciyi olumsuz yönde etkileyeceği unutulmamalıdır.

TEKEL'in özelleştirilmesinin gündeme geldiği 1980'den bu yana birçok bakan ya bakanlıktan acz edilmiş ya da bakanlıktan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bunlar Ulusu Hükümeti'nin Gümrük ve Tekel Bakanı Recai Baturalp, Özal'ın ilk Gümrük ve Tekel Bakanı Vural Arıkan, 1989'da dönemin Sağlık Bakanı Bülent Akarcalı'dır. Bu konuda son olarakta 2001 yılında Yüksel Yalova'nın istifası gelmiştir.

Ziraat Bankası'nın Özelleştirilmesi

Çiftçiye düşük faizli tarımsal kredi vererek, onun tarımsal üretimini devam ettirmesini sağlayan TC Ziraat Bankası, Ziraat Bankası AŞ olarak faaliyette bulunurken, çiftçiye daha iyi hizmet verebilmesi amacıyla 1937 yılında Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) haline getirilmiştir. Bugün, yeniden Anonim Şirket yapılarak özelleştirilmek istenilmektedir. Özelleştirilir, tarımsal kredi faizleri ticari kredi faizlerine çekilir ise çiftçinin tarım yapabileme imkanı kalmayacaktır.

Tarımsal üretimi, ticaretten ve sanayi üretiminden ayırmak gerekir. Sanayi, sürekli üretimde bulunup üretimini kısa sürelerle nakite çevrilirken, tarımsal üretimde üretim belli bir zaman süresini kapsadığından üretimin paraya çevrilmesi çoğu durumda yılda ancak bir kez olmaktadır. Kredi desteği olmadan tarım yapabilecek çiftçi sayısı son derece azdır.

Tarım Reformu doğrultusunda sektöre yönelik destekler 2003 yılına kadar tamamen kalkacak, piyasa ekonomisi kuralları geçerli kılınacaktır. Çiftçilere tarımsal üretimlerini devam ettirmek üzere düşük faizli tarımsal kredi sağlayan bir devlet bankasının kalmayışı ve kredi faizlerinin ticari kredi faizleri seviyesine çekilmesinin sadece bir tek amacı olabilir: **Çiftçimizin Tarımdan Uzaklaştırılmak İstenmesi!** Olayın bir de sosyal boyutu vardır. Tarımda çalışan nüfusun istihdamının devamlılığı sağlanmak suretiyle bu nüfusun şehirlere göçü önlenecek, işsizlikteki artışın da önüne geçilmiş olacaktır. Tarıma verilen desteğin sosyal açıdan getireceği faydaların tartışılması mümkün değildir.

Doğrudan Gelir Desteği (DGD)

Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tarım, tüm ülkelerde devlet tarafından prim, destekleme alımları ucuz kredi politikalarıyla desteklenmektedir. Günümüzdeki uygulamalara baktığımızda Türkiye'den istenen, çiftçiye gereken her türlü desteğin kaldırılması ve DGD verilmesidir. Bu sistem, dünyada hiçbir ülkede tek başına uygulanan bir sistem değildir. Dünyada çiftçilerin gelirlerindeki devlet desteğine bakıldığında ABD'de %24, OECD ülkelerinde %40, Avrupa Birliği ülkelerinde %49, Norveç'te %66, Türkiye'de ise %13'tür. Yani Türk çiftçisinin eline geçen tüm gelirlerde devletin desteği 100 lirada sadece 13 liradır. DGD'nin uygulanması bu ülkelerde, üretim fazlası olan ürünlerde, alan veya ürün kotalarının çiftçi gelirlerinde yaratacağı aşınmayı telafi amaçlı olmaktadır.

1 Mart 2000 tarih ve 2000/267 sayılı Bakanlar kurulu kararı ile 2000 yılında pilot uygulama çerçevesinde, "Hedef Çiftçilere Pilot Bölgelerde DGD ve Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi" uygulamaya konulmuştur. Proje 4 il ve 7 ilçeyi kapsamaktaydı. Bu proje Ankara-Polatlı İlçesi, Adıyaman-Merkez ve Kahta İlçeleri, Antalya-Manavgat ve Serik İlçeleri, Trabzon-Akçaabat ve Sürmene İlçeleri ile bu ilçelere bağlı köyleri kapsamaktaydı. DGD ödemelerinin, 200 dekar kadar arazi miktarı için dekar başına 10 milyon lira olarak yapılacağı, 5 dekarın altında arazisi olana ise 5 dekar üzerinden ödeme yapılacağı belirtilmiştir. Buna göre 5 dekarlık arazisi olan bir çiftçinin alacağı destek 50 milyon lira, 200 dekarlık bir araziye sahip çiftçinin ise 2 milyar liradır.

DGD ödemeleri, pilot bölgelerden Ankara ile Antalya'da projeye dahil köylerde tapu ve kadastro kayıtlarına dayalı arazi sahibi olarak görünen şahıslara, Adıyaman ve Trabzon'da bizzat tarımla uğraşan çiftçilere yapılmıştır. Tapu ve kadastro kayıtlarına göre ödeme yapılan Polatlı'da çiftçilikle hiçbir alakası olmayan arazi spekülâtörleri, konut yapı kooperatifleri, kuyumcu, mühendis, avukat, doktor, tüccar, otelci, un fabrikatörü, serbest meslek sahipleri destek talep etmişlerdir. DGD'nin 200 dekarın üzerindeki arazilere ödenmeyecek olması, büyük arazilerin 200 dekarlık parçalara ayrılmasına neden olabilecektir.

Türkiye'nin birkaç ürün dışında tarımsal üretimini ciddi bir şekilde arttırması gerekmektedir. Bu nedenle de tarımını her olanaktan yararlanarak desteklemek zorunda olan bir ülkedir. Oysa uygulamalara bakıldığında DGD sisteminde üretilen ürünün cins, kalite ve miktarı, hatta herhangi bir ürün üretilip üretilmediğinin bir anlamı bulunmamaktadır. Bugün bu sistem 64 ilimizde uygulanmaktadır ve 995 trilyon lira ödeme yapılmıştır. Tarımda da çağ atlamış bulunan ABD ve AB ülkelerinde bu sistemin üretim fazlası ürünler için uygulandığı hatırlanırsa, ülkemizde yapılan yanlışlığın

boyutu da görülebilecektir. Sonuç olarak, toprağını ekmemek ekmekten daha kârlı bir durum ortaya çıktığından çiftçi toprağından kopmaya başlamıştır.

Sonuç Olarak

* Zengin ülkeler, kendi tarım sektörlerinin ve çiftçilerin desteklenmesi için 350 milyar dolar harcarken, gelişmekte olan ülkelere sadece 50 milyar dolarlık "kalkınma yardımı/kredisi" sağladılar. Bu ülkelerin kendi tarımlarına sağladıkları destek, gelişmekte olan ülkelerin yoksul yurttaşlarının yaşamlarını daha da zora soktu.

* Ülkemizdeki politik kararların arkasındaki en büyük güç olan Amerika, 2000 yılı içinde kendi tarım sektörüne 32.2 milyon dolar harcadı. Amerika sadece çiftçisine doğrudan destekle yetinmiyor; kişi başına ortalama 30 bin dolarlık gelir düzeyine rağmen yoksullara, öğrencilere, bebeklere ve annelerine gıda desteği (32.2 milyon dolar) sağlayarak, hem bu kesimlere doğrudan kaynak aktarıyor, hem bu kesimlerin sağlıklı beslenmesine kamusal destek sağlıyor, hem de tarım kesimi iç pazarını dolaylı olarak destekliyor.

* 2001 yılı işçi, çiftçi, memur, esnaf ve gerçek sanayici için, yani halkımız için her yönü ile tam bir kayıp yıl oldu. Ekonomi %8.5 oranında küçüldü. 2000 yılında Kişi Başına Milli Gelir 2 bin 995 dolar iken 2001'de 2 bin 181 dolar olarak gerçekleşti. 2001 yılında yurttaşlarımız kişi başına 814 dolar gelir kaybına uğradılar ve %27.2 oranında yoksullaştılar.

* Tarımsal destekleme harcamalarının toplam Bütçe Harcamaları içindeki payı 1998 yılında %1.15 iken, 2001'de %0.66 ile sınırlı kaldı. Hükümetin tarımdan desteği kaldırması ve çiftçinin emeğinin karşılığını alamaması sonucu çiftçilerin geliri %33.5 oranında azaldı.

* Hükümet; ÇAYKUR'un alımlarını büyük ölçüde durdurarak, fabrikalarının bir bölümünü kapatarak, ÇAYKUR'un piyasada regülatör/düzenleyici rolü oynayarak, çay üretiminde istikrarın güvencesi oluşturmasına son verdi.

* Ziraat İşleri, Zirai Mücadele, Hayvancılığı Geliştirme, Gıda İşleri, Veteriner İşleri, Su Ürünleri ve Topraksu Genel Müdürlükleri gibi tüm önemli birimler kapatıldı. Tarım Bakanlığı'nın kalan işlevleri "Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu"na devredildi.

* Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Et ve Balık Kurumu ve Yem Sanayii özelleştirilerek hayvancılık sektörü çökertildi, özelleştirilen fabrikaların ulus ötesi sermayenin denetimine geçmesi, üretici ve tüketicileri çok olumsuz etkiledi.

* Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin işlevsizleştirilmesi, çiftçinin tarımsal kredi kullanmasını engelledi ve çiftçi tarlasını ekemez duruma geldi.

* Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun özelleştirilmesi ve TÜGSAŞ ve İGSAŞ'ın özelleştirilme kapsamına alınması, gübre sektörünü tümüyle özel tekeli sermayenin insafına bıraktı ve gübre fiyatları ile dışalım sürekli arttı.

* TİGEM özelleştirildi, tohumculuk sektörü ve çiftçilerimiz, genetik yapısı değiştirilmiş "tek yıllık tohum" satıcısı ulusötesi şirketlere mahkum edildi.

* Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yeniden yapılandırılması, Türk çiftçisini "sözleşmeli üreticilik" modelinde ulus ötesi tekeli şirketlerle pazarlık masasında korumasız bıraktı. Oluşacak tepkileri azaltmak için yürürlüğe konulan "Doğrudan Gelir Desteği" sistemi uygulanmaya başlamadan iflas etti.

* Tarım Satış Kooperatifleri işlevsiz kılınarak özerklik adı altında tasfiye sürecine sokuldu. Çeşitlenen birlikler ile tarımsal örgütlülük amacından saptırıldı ve özel sermayenin etkinliğine geçti.

* Tütün Yasası ile Tekel, Şeker Yasası ile Türkiye Şeker Fabrikaları'nın özelleştirme kapsamına alınması ve uygulanan kotalarla şeker ve tütün üreticilerinin üretimden koparılması ile ulus, dünya tekellerinin acımasız uygulamaları ile baş başa bırakıldı.

* Hazine Arazileri satışı ve Endüstri Bölgeleri Yasası ile GAP bölgesindeki arazilerimiz ve topraklarımız, GATS hükümleri ve Dünya Bankası proje anlaşmaları ile de sularımız özelleştirilmeye başlandı. Devleti küçültme adı altında tarım, çiftçiler, ulusal gelir, ulusal beslenme olanaklarımız da küçültülmektedir.

* IMF'nin baskısı ile ilan edilen düşük fındık alış fiyatı ile sadece fındık üreticisi değil, aynı zamanda ulusal ekonomi de zarara uğratılmıştır. Dünya piyasalarında, fındık talebinin %75'ini karşılayan stratejik nitelikli tek tarım ürünümüz olan fındıkta, Hükümetin düşük alış fiyatı, dış piyasalarda da fındık fiyatının düşmesine, ithalatçısının fiyat kırmasına neden oldu.

* Hükümetin Dünya Bankası ile imzaladığı "Yapısal Uyum Proje Anlaşmaları" ve IMF ile imzalamış olduğu "Niyet Mektupları" ve günümüzdeki son bunalım gerekçe gösterilerek ortaya konulan senaryolarla şekillenen bu dayatmalar, kesinlikle kabul edilemez.

* Tüm bu politikalar, Türkiye'nin tarım ürünleri açısından gelişmiş ülkelerin pazarı haline dönüşmesi sonucunu doğuracaktır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet Gazetesi, Işık Kansu, 14 Ocak 2002

DİNLER, Zeynel, Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi, 2000

ERGİN, Gürol, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Tarım Politikaları, Konferans Notu, İstanbul, 2000

GÜNAYDIN, Gökhan, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, 2002

MİNİBAŞ, Türkel, İstikrar Programlarının Tarıma Etkisi

ŞAHİN, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 2000

Tarım Bir Kültürdür Tekelleştirilemez, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, 2001